

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมาย คือ

1. เพื่อศึกษาปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานี
2. เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานี

การดำเนินการวิจัยตามลำดับ คือ

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ข้าราชการครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานี ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 251 คน และครูผู้สอน จำนวน 2,404 คน

กลุ่มตัวอย่าง กำหนดขนาดโดยใช้ตารางของเครชชีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan) โดยในส่วนของผู้บริหารโรงเรียนสุ่มโดยนารายชื่อโรงเรียนของแต่ละอำเภอมาจับฉลากให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนของอำเภอนั้น ๆ ส่วนครูผู้สอนนำข้อมูลจำนวนครูผู้สอนในโรงเรียนที่ผู้บริหารได้รับการคัดเลือกมาคำนวณจำนวนกลุ่มตัวอย่างให้ได้จำนวนตามสัดส่วนที่กำหนดตามตารางที่ 3.1 ซึ่งจะเป็นผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 153 คน ครูผู้สอน จำนวน 332 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน 5 ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการประเมินผล ด้านการบริหารการจัดการ และด้านตัวภูมิปัญญาท้องถิ่น มีข้อคำถามด้านละ 6 ข้อ รวมทั้งสิ้น 30 ข้อ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ขอความอนุเคราะห์สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานี และสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอในจังหวัดอุทัยธานี ส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างตามระบบราชการ แล้วไปขอรับกลับคืนด้วยตนเอง ปรากฏว่าได้รับแบบสอบถามที่สมบูรณ์

กลับคืนทั้งสิ้น 458 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 94.43 ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้บริหาร 126 คน และ
ครูผู้สอน 332 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS
for Windows เพื่อคำนวณค่าสถิติ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการ
เรียนรู้ ด้านหลักสูตร ด้านการเรียนการสอน ด้านการประเมินผล ด้านการบริหารการจัดการ และ
ด้านตัวภูมิปัญญาท้องถิ่น ปรากฏดังนี้

1. ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้

1.1 โดยภาพรวมผู้บริหารโรงเรียนเห็นว่า มีปัญหาเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญา
ท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ทุกด้านมีปัญหาอยู่
ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน โดยมีปัญหาด้านการบริหารการจัดการมากที่สุด รองลงมาคือด้าน
หลักสูตรและด้านตัวภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนปัญหาด้านการประเมินผลมีปัญหาน้อยที่สุด

1.2 ด้านหลักสูตร มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายละเอียด
พบว่า ทุกรายการมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน โดยรายการ การจัดทำตำราเอกสาร และ
สิ่งพิมพ์เกี่ยวกับจุดประสงค์การเรียนรู้องค์ความรู้และประสบการณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นมีปัญหา
มากที่สุด รองลงมาคือการสร้างปรับปรุง และพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับผู้ทรงภูมิปัญญา
ท้องถิ่น ส่วนรายการการจัดทำกำหนดการสอนและคาบเวลาที่ใช้สอนเนื้อหาวิชาของภูมิปัญญา
ท้องถิ่นมีปัญหาน้อยที่สุด

1.3 ด้านการเรียนการสอน มีปัญหาในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาใน
รายละเอียด พบว่า ทุกรายการมีปัญหาระดับปานกลางเช่นเดียวกัน โดยรายการการจัดการเรียนการ
สอนโดยผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น ฝึกให้วิเคราะห์ทำความเข้าใจวิธีคิด และ
แนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นมีปัญหามากที่สุดรองลงมาคือการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนโดยสอดแทรกทักษะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับนักเรียน เช่น
ช่างฝีมือ ช่างเทคนิค ชาวบ้าน และการเกษตร เป็นต้น ส่วนรายการการเพิ่มเติมรายละเอียดของ
เนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นสอดแทรกในรายวิชาต่างๆ เช่น ภาษาไทย สร้างเสริมประสบการณ์
ชีวิต วิชาการงานและพื้นฐานอาชีพ วิชาสร้างเสริมลักษณะนิสัย และวิชาอื่นๆ ใช้ในการจัดกิจกรรม
การเรียนการสอนมีปัญหาน้อยที่สุด

1.4 ด้านการประเมินผล มีปัญหาในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ทุกรายการมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน โดยรายการการนำผลการประเมินหลักสูตรมาปรับปรุงแก้ไขกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือการประเมินรูปแบบการสอนและสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมในการสอนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนรายการ การประเมินผ่านจุดประสงค์การเรียนรู้ของผู้เรียน มีปัญหาน้อยที่สุด

1.5 ด้านการบริหารการจัดการ มีปัญหาในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า ทุกรายการมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน โดยรายการ โรงเรียนและชุมชนร่วมกันทั้งการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมมีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือการจัดให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน โดยมีฝ่ายส่งเสริม ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบและประสานงานกับเครือข่ายภูมิปัญญาไทย และรายการกำหนดให้หลักสูตรท้องถิ่นมีเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นใน สักส่วนที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาสากล ส่วนรายการเตรียมความพร้อมของบุคลากร ให้มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการนำหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ มีปัญหาน้อยที่สุด

1.6 ด้านตัวภูมิปัญญาท้องถิ่น มีปัญหาในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า ทุกรายการมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน โดยรายการมีการจัดตั้งสมาคมชมรมภูมิปัญญาท้องถิ่น และรายการจัดสรรงบประมาณหรือจัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในโรงเรียนมีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือครูภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับโรงเรียนในการศึกษาวิเคราะห์หลักสูตร กำหนดแนวทางการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ส่วนรายการการสำรวจความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน มีปัญหาน้อยที่สุด

2. ความคิดเห็นของครูผู้สอนเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้

2.1 โดยภาพรวมครูผู้สอนเห็นว่า มีปัญหาเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายด้านพบว่า ด้านหลักสูตร มีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือ ด้านตัวภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนด้านการเรียนการสอนมีปัญหาน้อยที่สุด

2.2 ด้านหลักสูตร มีปัญหาในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า มีรายการที่มีปัญหาอยู่ในระดับมากที่สุดรายการ และมีรายการที่มีปัญหาระดับปานกลางสองรายการ โดยรายการการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือ การจัดทำตำรา เอกสาร และสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับจุดประสงค์การเรียนรู้ องค์กรความรู้ และประสบการณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนรายการการศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตร แม่บทและกำหนดแนวทางการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมีปัญหาน้อยที่สุด

2.3 ด้านการเรียนการสอน มีปัญหาในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า

ทุกรายการมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน โดยรายการการจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น ฝึกให้วิเคราะห์ทำความเข้าใจวิถีคิด และแนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือการใช้แหล่งวิทยาการเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นศูนย์การเรียนการสอนและแหล่งฝึกปฏิบัติจริง เช่น การทอผ้าไหม การเกษตร การทำขนมหวาน งานจักสานไม้ไผ่ หรือเทคนิคต่างๆ ของชาวบ้าน เป็นต้น ส่วนรายการการเพิ่มเติมรายละเอียดของเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นสอดแทรกในรายวิชาต่างๆ เช่น ภาษาไทย สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต วิชาการงานและพื้นฐานอาชีพ วิชาสร้างเสริมลักษณะนิสัย และวิชาอื่นๆ ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีปัญหาน้อยที่สุด

2.4 ด้านการประเมินผล มีปัญหาในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า

มีรายการที่มีปัญหาอยู่ในระดับมากสองรายการ และมีรายการที่มีปัญหาระดับปานกลางสี่รายการ โดยรายการการประเมินผ่านจุดประสงค์การเรียนรู้ของผู้เรียนมีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือการประเมินผลวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อนำมาตัดสินผลการเรียนของนักเรียน ส่วนรายการการนำผลการประเมินหลักสูตรมาปรับปรุงแก้ไขกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมีปัญหาน้อยที่สุด

2.5 ด้านการบริหารจัดการ มีปัญหาในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า

มีรายการที่มีปัญหาอยู่ในระดับมากที่สุดรายการ และมีรายการที่มีปัญหาระดับปานกลางสองรายการ โดยรายการกำหนดให้หลักสูตรท้องถิ่นมีเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นในสัดส่วนที่สมดุลกับภูมิปัญญาสากลมีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือรายการโรงเรียนและชุมชนร่วมกันทั้งการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ส่วนรายการจัดให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน โดยมีฝ่ายส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบและประสานงานกับเครือข่ายภูมิปัญญาไทยมีปัญหาน้อยที่สุด

2.6 ด้านตัวภูมิปัญญาท้องถิ่น มีปัญหาในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า

มีรายการที่มีปัญหาอยู่ในระดับมากสามรายการ และมีรายการที่มีปัญหาระดับปานกลางสามรายการ โดยรายการจัดสรรงบประมาณหรือจัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในโรงเรียนมีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือมีการจัดตั้งสมาคม ชมรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนรายการสำรวจความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมีปัญหาน้อยที่สุด

3. ยุทธศาสตร์กานำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนประถมศึกษา

สังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดอุทัยธานี มีดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 : จัดตั้งฝ่ายส่งเสริมการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้โดย
อยู่ในงานวิชาการของโรงเรียน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 : จัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 : จัดตั้งชมรมภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 : จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน

ยุทธศาสตร์ที่ 5 : สนับสนุนส่งเสริมให้บุคลากรในโรงเรียนศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญา
ท้องถิ่นแต่ละประเภทแต่ละรายการอย่างลึกซึ้ง

ยุทธศาสตร์ที่ 6 : ส่งเสริมในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยบรรจุไว้ในหลักสูตร
สถานศึกษาเป็นสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม มีการประเมินอย่างหลากหลาย กำหนดการประเมินการ
เรียนรู้กลุ่มสาระภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินผลการเรียน

ยุทธศาสตร์ที่ 7 : ใช้การบริหารจัดการ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรและชุมชน
ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้

ยุทธศาสตร์ที่ 8 : พัฒนาการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งในรูปแบบการจัด
สาระการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเฉพาะ และรูปแบบการสอนสอดแทรกหรือ
บูรณาการในสาระการเรียนรู้ทุกกลุ่มประสบการณ์

ยุทธศาสตร์ที่ 9 : ส่งเสริมให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญา ท้องถิ่นของ
ชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการ
จัดการเรียนรู้ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานี มีประเด็น
ที่ควรแก่การอภิปรายตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการ จัดการเรียนรู้

1.1 โดยภาพรวมผู้บริหารโรงเรียนเห็นว่า มีปัญหาเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญา
ท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ทุกด้านมีปัญหาอยู่
ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน โดยมีปัญหาด้านการบริหารจัดการมากที่สุด รองลงมาคือด้าน
หลักสูตรและด้านตัวภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนปัญหาด้านการประเมินผลมีปัญหาน้อยที่สุด

เหตุที่ข้อค้นพบเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ เป็นปัญหาของระบบที่เกินกว่าผู้บริหารจะ
เข้าไปแก้ไขได้ เช่น การกำหนดให้วิชาภูมิปัญญาไทยเป็นอีกวิชาหรือสาระการเรียนรู้ นอกจาก 8

สาระวิชาที่กรมวิชาการกำหนดไว้แล้ว โดยนำมาเป็นสาระการเรียนรู้อย่างเอกเทศไม่เพียงแต่เฉพาะ สอนสอดแทรกในวิชาต่างดังที่เรียกกันว่าบูรณาการเท่านั้นก็เป็นสิ่งที่หนีอบทบาท อำนาจหน้าที่ของตน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ที่ว่า การบริหารการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบัน ไม่เอื้อต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย เพราะโครงสร้างการศึกษาเป็นแบบกระจาย สถานศึกษาขาดการสนับสนุนด้าน วัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนระบบบริหารไม่เอื้อให้ครูผู้สอนออกนอกสถานที่ เพื่อประสานงานหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ทรงภูมิปัญญา

1.2 ด้านหลักสูตร พบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าทุกรายการมีปัญหามีอยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน โดยรายการการจัดทำตำรา เอกสาร และสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับจุดประสงค์การเรียนรู้ องค์ความรู้ และประสบการณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นมีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือการสร้างปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนรายการการจัดทำกำหนดการสอน และคาบเวลาที่ใช้สอนเนื้อหาวิชาของภูมิปัญญาท้องถิ่นมีปัญหาน้อยที่สุด

เหตุที่ข้อค้นพบเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า การจัดทำตำรา เอกสาร และสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับองค์ความรู้และประสบการณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีอยู่น้อยเนื่องจากครูภูมิปัญญาท้องถิ่นเองก็มีเวลานักเขียนตำรา จึงขาดความรู้ที่เป็นการบันทึกอย่างเป็นระบบในลักษณะ เอกสารตำรา การถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังจึงมักเป็นลักษณะปาฐกถาสอนด้วยการบอกเล่าแล้วให้ลองปฏิบัติเสียเป็นส่วนใหญ่ ในส่วนของจุดประสงค์การเรียนรู้ที่จะใช้วัด และประเมินผลการเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลางของ กรมวิชาการมิได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนเหมือนสาระวิชาอื่น ๆ ครูผู้สอนต้องกำหนดเอง ยิ่งการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นมักไม่ได้ทำกัน เนื่องจากครูมีการสอนตามโครงสร้างสาระการเรียนรู้ที่รัฐกำหนดไว้อยู่แล้วอีกทั้ง วิชาภูมิปัญญาไทย ไม่ได้อยู่ในโครงสร้างที่ชัดเจนไม่นำมาตัดสินผลการสอบได้สอบตกของผู้เรียนทำให้ด้อยคุณค่าลงไป ผลการวิจัยดังกล่าวนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของวิจิตร ไชยศิลป์ (2536) ว่า ปัญหาในการพัฒนาหลักสูตรส่วนใหญ่ได้แก่ ขาดเอกสารหรือแหล่งความรู้สำหรับครูศึกษาและค้นคว้า วัสดุและงบประมาณในการดำเนินงานซึ่งครูส่วนใหญ่แก้ปัญหาโดยรวมกันจัดทำในระดับกลุ่มโรงเรียน และครูเหล่านั้นได้เสนอแนะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดหาเอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นและงบประมาณเพื่อช่วยเหลือครูและโรงเรียน

1.3 ด้านการเรียนการสอน พบว่า มีปัญหาในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ทุกรายการมีปัญหาระดับปานกลางเช่นเดียวกัน โดยรายการการจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่นฝึกให้วิเคราะห์ทำความเข้าใจวิธีคิดและ

แนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นมีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือการเชิญผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยสอดแทรกทักษะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับนักเรียน เช่น ช่างฝีมือ ช่างเทคนิค ชาวบ้าน และการเกษตร เป็นต้น ส่วนรายการการเพิ่มเติมรายละเอียดของเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นสอดแทรกในรายวิชาต่างๆ เช่น ภาษาไทย สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต วิชาการงานและพื้นฐานอาชีพ วิชาสร้างเสริมลักษณะนิสัย และวิชาอื่นๆ ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีปัญหาน้อยที่สุด

เหตุที่ข้อค้นพบเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า การที่การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น ฝึกให้วิเคราะห์ทำความเข้าใจวิธีคิดและแนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นมีปัญหามาก เป็นเพราะความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นรัฐกำหนดนโยบายเพียงส่งเสริมให้บูรณาการสอดแทรกในวิชาอื่น ๆ เท่านั้น มิได้ให้ความสำคัญแก่เช่นวิชาอื่น อาทิ วิชาคณิตศาสตร์ วิชาวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งให้น้ำหนักความสำคัญในวิชาดังกล่าวอย่างมาก ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกและทัศนคติของคนในสังคม มักให้คุณค่าวิชาเหล่านี้สูง เด็กคนไหนมีการเรียนวิชาเหล่านี้ดีจะได้รับยกย่องยอมรับ ทั้งที่เมื่อเรียนจบหลักสูตรมีหลายเรื่องที่เด็กไม่มีโอกาสหรือเป็นสิ่งที่ต้องนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเลย จากนโยบายดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่นขาดการวิเคราะห์ทำความเข้าใจวิธีคิด และแนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นไปโดยปริยาย ผลการวิจัยดังกล่าวนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของกองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (2539) ที่ว่า แนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอนควรเป็นองค์ความรู้และประสบการณ์ที่มีส่วนของคุณธรรม จริยธรรมสอดแทรกอยู่ด้วยและเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนและสังคมอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่นเน้นศึกษาวิเคราะห์ทำความเข้าใจวิธีคิด และแนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ผู้เรียนได้คิดอย่างอิสระ คิดหลายด้านหลายมุมและสรุปเป็นความรู้ประสบการณ์ที่จะใช้ในการดำรงชีวิตและสอดคล้องกับงานวิจัยของ นงลักษณ์ วงศ์ประเสริฐและคนอื่นๆ (2541) ว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในด้านพัฒนาหลักสูตร การบริหาร และการจัดการด้านการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการในท้องถิ่นส่วนมากเป็นเรื่องการประกอบอาชีพ มีสภาพและปัญหาในการเรียนการสอนเพราะวิทยาการไม่มีความรู้เรื่องการถ่ายทอด และได้รับการสนับสนุนน้อย

1.4 ด้านการประเมินผล พบว่า มีปัญหาในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าทุกรายการ มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน โดยรายการการนำผลการประเมินหลักสูตร มาปรับปรุงแก้ไขกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมีปัญหามากที่สุด

รองลงมาคือการประเมินรูปแบบการสอนและสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมในการสอนเกี่ยวกับ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนราชการ การประเมินผ่านจุดประสงค์การเรียนรู้ของผู้เรียน มีปัญหาน้อยที่สุด
เหตุที่ข้อค้นพบเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า เป็นเพราะผู้บริหารและครูผู้สอนขาด
ความรู้ความเข้าใจในการประเมินผลหลักสูตร ซึ่งการประเมินผลจะต้องดำเนินการประเมินเป็น
ระยะและนำผลมาปรับปรุงแก้ไขกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในส่วนของ การประเมิน
รูปแบบการสอนและสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมในการสอนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
เนื่องจากวิชาภูมิปัญญาไทยไม่มีในโครงสร้างสาระการเรียนรู้ และไม่นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการ
ตัดสินผลการเรียน จึงเป็นเรื่องที่ทำก็ได้ไม่ทำก็ได้ ไม่ส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียนในความรู้สึกรักของ
โรงเรียนนอกจากนี้ความไม่เชี่ยวชาญและไม่ใส่ใจทางวิชาการก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ผลการวิจัย
ดังกล่าวนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตนะ บัวสนธ์ (2535) ว่า นโยบายการควบคุมทางวิชาการ
จากหน่วยงานบังคับบัญชาส่วนกลางเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การใช้หลักสูตรติดขัด ความไม่
เชี่ยวชาญและไม่ใส่ใจทางวิชาการอย่างเพียงพอของผู้บริหาร โรงเรียนมีแนวโน้มทำให้การใช้
หลักสูตรไม่ประสบผลสำเร็จ นอกจากนั้นพื้นฐานทางความใส่ใจทางวิชาการของครูแตกต่างกันก็
ทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบผลแตกต่างกัน

1.5 ด้านการบริหารจัดการ พบว่า มีปัญหาในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณา
ในรายละเอียด พบว่า ทุกรายการมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน โดยรายการโรงเรียน
และชุมชนร่วมกันทั้งการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมมี
ปัญหามากที่สุด รองลงมาคือการจัดให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน โดยมีฝ่าย
ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นผู้รับผิดชอบและประสานงานกับเครือข่ายภูมิปัญญาไทยและราชการ
กำหนดให้หลักสูตรท้องถิ่นมีเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น ใน
สัดส่วนที่สมดุลกับภูมิปัญญาสากล ส่วนรายการการเตรียมความพร้อมของบุคลากรให้มีความรู้และ
ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้มีปัญหาน้อยที่สุด

เหตุที่ข้อค้นพบเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า เป็นเพราะผู้บริหารและครูผู้สอนขาด
ความรู้ความเข้าใจและไม่ตระหนักในเรื่องของการวิจัยเพื่อนำความรู้ที่ได้จากการวิจัยมาพัฒนาอีก
ทั้งหน่วยเหนือขาดการพัฒนาความรู้ด้านการวิจัยให้กับครูอย่างจริงจังจึงเป็นเรื่องยากสำหรับครูและ
ผู้บริหาร เมื่อครูที่ในภาพรวมถือว่าเป็นนักวิชาการที่มีความรู้ดีกว่าชาวบ้านไม่มีความรู้ในการวิจัย
ชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นชนบทยังเป็นเรื่องยากที่จะทำการวิจัยอย่างเป็นระบบได้ โรงเรียนยังไม่เป็น
ผู้นำในการส่งเสริมการจัดความเขลาทางปัญญาให้กับชุมชน ไม่เป็นอุทยานการเรียนรู้ของชุมชน
อย่างแท้จริง การที่ขาดฝ่ายส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือไม่มีการจัดตั้งหมวดวิชาภูมิปัญญาภูมิ

ปัญหาไทยในโรงเรียน ขาดการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม จึงเป็น ปัญหาที่ทำให้การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

1.6 ด้านตัวภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า มีปัญหาในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณา ในรายละเอียดพบว่า ทุกรายการมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน โดยรายการมีการจัดตั้ง สมาคม ชมรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและรายการจัดสรรงบประมาณหรือจัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิ ปัญญาไทยในโรงเรียนมีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือครูภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับโรงเรียนใน การศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรกำหนดแนวทางการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการพัฒนาหลักสูตร ท้องถิ่นส่วนรายการการสำรวจความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน มีปัญหาน้อยที่สุด

เหตุที่ข้อค้นพบเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า การขาดนโยบายที่จะส่งเสริม สนับสนุนอย่างชัดเจน การที่ไม่มีงบประมาณและการไม่ให้น้ำหนักความสำคัญในวิชาภูมิปัญญา ไทยของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทำให้โรงเรียนไม่มีการจัดตั้งสมาคม ชมรมภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้งภูมิ ปัญญาท้องถิ่นในสาระที่เป็นตัวคนก็ยังมีปัญหาสืบเนื่องมาจากหลายปัจจัย เมื่อไม่มีกองทุนหรือ งบประมาณเข้าไปส่งเสริมจึงเป็นปัญหาในการปฏิบัติ โดยการให้ความสำคัญในการจัดสรร งบประมาณอย่างเพียงพอ เพื่อส่งเสริมภารกิจในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ให้ประสบผลนั้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สำนักงานคณะกรรมการ ศึกษาแห่งชาติ (2541) ที่ว่า การขาดนโยบายรองรับที่ชัดเจนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ ระบบโรงเรียนทั้งหน่วยงานและสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องและผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นขาดการยอมรับ และขาดการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในระบบโรงเรียน เป็นปัญหาและอุปสรรคในการ เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ความคิดเห็นของครูผู้สอนเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัด การเรียนรู้

2.1 โดยภาพรวมครูผู้สอนเห็นว่ามีความเกี่ยวข้องกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ ในการจัดการเรียนรู้ ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายด้านพบว่า ด้านหลักสูตร มีปัญหามาก ที่สุด รองลงมาคือ ด้านตัวภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนด้านการเรียนการสอนมีปัญหาน้อยที่สุด

เหตุที่ข้อค้นพบเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า การที่ครูผู้สอนมองว่าด้านหลักสูตรมี ปัญหามากที่สุด เป็นเพราะความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรของครูไม่เพียงพอที่จะ จัดทำหลักสูตรขึ้นใช้เอง ประกอบกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) ยังมุ่งเน้นการเรียนการสอนตามหลักสูตรและเนื้อหาที่กรม วิชาการกำหนด ทำให้โรงเรียนไม่ได้จัดทำหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นใช้ ในด้านภูมิปัญญาที่มี อยู่ในแต่ละท้องถิ่นก็ยังไม่มีความชัดเจนโดดเด่นเป็นที่น่าสนใจ โรงเรียนไม่ได้มีการสำรวจและ

สืบค้นอย่างจริงจัง ทำให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนไม่กว้างขวางเท่าที่ควรอีกทั้งงบประมาณสนับสนุนไม่เพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอังกุล สมคะเนย์ (2534)

ที่ว่า ปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตร มีปัญหาเกี่ยวกับด้านงบประมาณสนับสนุนไม่เพียงพอ ไม่ได้รับการสนับสนุนด้านนโยบายและการนิเทศติดตามผล ตลอดจนไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านและการพัฒนาหลักสูตร

2.2 ด้านหลักสูตร พบว่า มีปัญหาในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า มีรายการที่มีปัญหาอยู่ในระดับมากที่สุดรายการ และมีรายการที่มีปัญหาระดับปานกลางสองรายการ โดยรายการการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือการจัดทำตำรา เอกสาร และสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับจุดประสงค์การเรียนรู้ องค์กรความรู้ และประสบการณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนรายการการศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตร แม่บทและกำหนดแนวทางการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมีปัญหาน้อยที่สุด

เหตุที่ข้อค้นพบเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า การสืบค้นภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อนำมาจัดทำเป็นหลักสูตรเป็นปัญหาที่สำคัญ เพราะครูผู้สอนไม่มีความรู้ความเข้าใจในการสืบค้น หรือวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ไม่มีข้อมูลที่จะนำมาจัดทำหลักสูตรอย่างเพียงพอ ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงมีการจัดเป็นครั้งคราวเป็นโครงการระยะสั้นไม่มีความต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิจิตร ไชยศิลป์ (2536) ที่ว่า ปัญหาในการพัฒนาหลักสูตร ส่วนใหญ่ได้แก่ ขาดเอกสารหรือแหล่งความรู้สำหรับให้ครูศึกษาและค้นคว้า ขาดวัสดุและงบประมาณในการดำเนินงานและสอดคล้องกับงานวิจัยของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ที่ว่าปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำหลักสูตรคือ ขาดเอกสาร ตำรา และข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกไว้เกิดการสูญหาย (โดยเฉพาะภูมิปัญญาสาขาแพทย์แผนไทย) ขาดความรู้ด้านภาษาที่ใช้และทำความเข้าใจ ทั้งในเรื่องของตำราและผู้ทรงภูมิปัญญาเพราะวิธีคิด วิธีการเรียนรู้ไม่เหมือนกันยากที่จะเข้าใจ

2.3 ด้านการเรียนการสอน พบว่า มีปัญหาในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ทุกรายการมีปัญหอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน โดยรายการการจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น ฝึกให้วิเคราะห์ทำความเข้าใจวิธีคิด และแนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือการใช้แหล่งวิทยาการเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นศูนย์การเรียนการสอนและแหล่งฝึกปฏิบัติจริง เช่น การทอผ้าไหม การเกษตร การทำขนมหวาน งานจักสานไม้ไผ่ หรือเทคนิคต่างๆ ของชาวบ้าน เป็นต้น ส่วนรายการการเพิ่มเติมรายละเอียดของเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นสอดแทรกในรายวิชาต่างๆ เช่น ภาษาไทย

สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต วิชาการงานและพื้นฐานอาชีพ วิชาสร้างเสริมลักษณะนิสัย และวิชาอื่นๆ ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีปัญหาน้อยที่สุด

เหตุที่ข้อค้นพบเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า เป็นเพราะปัจจุบันการเรียนการสอนในกลุ่มวิชาต่างๆ มีการสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่พอสมควร แต่เพียงให้รู้ว่ามีอยู่และควรอนุรักษ์ไว้เท่านั้นมิได้มีการศึกษาอย่างเจาะลึกในรายละเอียดถึงกับวิเคราะห์ทำความเข้าใจวิธีคิดและแนวคิดของภูมิปัญญาเหล่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ (2541) ที่ว่า การจัดการเรียนการสอนยังไม่นำเอาประเด็นของท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนการสอนมากนักแม้ว่าหลักสูตรได้เปิดกว้างให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนได้เหมาะสม ครูและผู้บริหารบางส่วนยังไม่เข้าใจเนื้อหาของหลักสูตรและแนวทางนำหลักสูตรไปใช้เท่าที่ควร การเรียนการสอนตามหลักสูตรในระบบการศึกษาแต่ละระดับยังไม่ได้คำนึงถึงสัดส่วน และความสมดุลระหว่างเนื้อหาสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาสากล

2.4 ด้านการประเมินผล พบว่า มีปัญหาในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า มีรายการที่มีปัญหาอยู่ในระดับมากสองรายการและมีรายการที่มีปัญหาระดับปานกลางสี่รายการ โดยรายการการประเมินผ่านจุดประสงค์การเรียนรู้ของผู้เรียนมีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือการประเมินผลวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อนำมาตัดสินผลการเรียนของนักเรียนส่วนรายการการนำผลการประเมินหลักสูตร มาปรับปรุงแก้ไขกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมีปัญหาน้อยที่สุด

เหตุที่ข้อค้นพบเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า การประเมินการผ่านจุดประสงค์การเรียนรู้ของนักเรียน และการประเมินผลเพื่อตัดสินผลการเรียนของนักเรียนนั้น โรงเรียนต้องปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการที่กำหนดไว้ ซึ่งไม่มีกลุ่มวิชาที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะดังนั้นจึงไม่สามารถนำมาใช้ในการตัดสินผลการเรียนของนักเรียนได้ ซึ่งโรงเรียนมักจะนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินผลการเรียนรู้ หรือการตัดสินผลการเรียนของนักเรียนในวิชาใดวิชาหนึ่ง ทั้งการประเมินภาคความรู้ ภาคปฏิบัติ หรือด้านเจตคติเป็นส่วนใหญ่

2.5 ด้านการบริหารจัดการ พบว่า มีปัญหาในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า มีรายการที่มีปัญหาอยู่ในระดับมากสองรายการ และมีรายการที่มีปัญหาระดับปานกลางสี่รายการ โดยรายการกำหนดให้หลักสูตรท้องถิ่นมีเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นในสัดส่วนที่สมดุลกับภูมิปัญญาสากลมีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือรายการ โรงเรียนและชุมชนร่วมกันทั้งการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง

ของสังคมส่วนราชการจัดให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน โดยมีฝ่ายส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบและประสานงานกับเครือข่ายภูมิปัญญาไทยมีปัญหาน้อยที่สุด

เหตุที่ข้อค้นพบเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า การวิจัยและพัฒนาหลักสูตรเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยากสำหรับครูและชุมชนในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยเรื่องเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละท้องถิ่นที่ซึ่งเอกสารงานวิจัยที่จะนำมาใช้ในการศึกษาค้นคว้าอ้างอิงน้อยมาก นอกจากนั้นการที่ชุมชนและโรงเรียนมิได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเพียงพอ ยังทำให้ไม่สามารถกำหนดเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสัดส่วนที่สมดุลกับสากลได้

2.6 ด้านตัวภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า มีปัญหาในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า มีรายการที่มีปัญหาอยู่ในระดับมากสามรายการ และมีรายการที่มีปัญหาระดับปานกลางสามรายการ โดยรายการจัดสรรงบประมาณหรือจัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในโรงเรียนมีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือ มีการจัดตั้งสมาคม ชมรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนรายการสำรวจความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมีปัญหาน้อยที่สุด

เหตุที่ข้อค้นพบเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า การสำรวจความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โรงเรียนต่าง ๆ ได้จัดทำไว้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ต่อการเรียนการสอนหรือพัฒนาได้น้อย งบประมาณสนับสนุนมีน้อย งบประมาณที่นำมาใช้ในการสนับสนุนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ ค่าตอบแทนวิทยากรภายนอกซึ่งมีให้เพียงเป็นครั้งคราวและไม่ทั่วถึงทุกโรงเรียน เพราะนอกจากโรงเรียนจะใช้งบประมาณเพื่อเป็นค่าตอบแทนวิทยากรภายนอกแล้วควรมีส่วนในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารกับครูผู้สอนสอดคล้องกันในประเด็นปัญหาการจัดสรรงบประมาณที่ไม่เพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (2539) ที่ว่าปัญหา อุปสรรคของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน คือ ขาดการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์และงบประมาณ ครูผู้สอนมีความเข้าใจในการนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนค่อนข้างน้อย และวิทยากรท้องถิ่นบางคนมีความเข้าใจในการถ่ายทอดความรู้ค่อนข้างน้อย และสอดคล้องกับงานวิจัยของ เอกวรพันธ์ น้่าสันเทียะ (2541) ที่ว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาด้านงบประมาณอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อยพบว่ามีปัญหาในระดับมากในเรื่องขาดการรับรู้ในนโยบายขาดความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นขาดแคลนปราชญ์ท้องถิ่นขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ ขาดการสนับสนุนงบประมาณ มีขั้นตอนมาก มีไม่เพียงพอ และขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด

2.7 จากปัญหาที่ค้นพบทั้ง 5 ด้าน นำมาประมวลกำหนดเป็นยุทธศาสตร์จำนวน 9 ยุทธศาสตร์นั้นมีข้ออภิปรายดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 : จัดตั้งฝ่ายส่งเสริมการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้โดยอยู่ในงานวิชาการของโรงเรียน

เหตุที่กำหนดยุทธศาสตร์เช่นนี้เพราะว่า การกำหนดโครงสร้างงานฝ่ายวิชาการของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่เสนอแนะให้กับโรงเรียนประถมศึกษาฯ ยังไม่มีฝ่ายส่งเสริมการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ขาดการวิจัยและพัฒนาสืบค้นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยวิธีการที่หลากหลาย ไม่มีการจัดทำทะเบียน และเผยแพร่ เป็นแหล่งอ้างอิงสำหรับสถานศึกษาในการจัดหลักสูตรหรือจัด กิจกรรมการเรียนรู้ ขาดแคลน ตำรา เอกสารสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับจุดประสงค์ การเรียนรู้และประสบการณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่มีศูนย์ข้อมูลและสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นประจำโรงเรียน อย่างเป็นระบบ ขาดการประสานงานเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ไม่มีการวัด และประเมินผลหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อนำผลมาพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรท้องถิ่น ไม่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการและแบ่งงานให้มีผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน จึงได้กำหนดเป็นยุทธศาสตร์นี้เพื่อแก้ปัญหาด้านหลักสูตร ด้านตัวภูมิปัญญาท้องถิ่น และด้านการเรียนการสอน ยุทธศาสตร์นี้สอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ที่ว่ารูปแบบวิธีการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาเพื่อนำภูมิปัญญาท้องถิ่นกลับเข้าสู่การศึกษาของชาติ มีวิธีการส่งเสริมการเรียนและการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น หนึ่งในสามรูปแบบคือการศึกษาในระบบ โรงเรียน กำหนดให้มีฝ่ายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในสถานศึกษาขึ้น

ยุทธศาสตร์ที่ 2 : จัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน

เหตุที่กำหนดยุทธศาสตร์เช่นนี้เพราะว่า ปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการขาดแคลนงบประมาณสนับสนุนจึงควรกำหนดแผนงานและจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอ โดยระดมทุนจากชุมชน โดยการขอรับการสนับสนุนจากผู้มีจิตศรัทธา สมาชิกของชมรมภูมิปัญญาท้องถิ่น และหารายได้จากการจำหน่ายผลผลิตจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน ยุทธศาสตร์นี้จัดทำขึ้นเพื่อแก้ปัญหาด้านตัวภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ รุ่ง แก้วแดง (2541) ว่าแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปใช้ในการจัดการศึกษาของชาติจะประสบผลสำเร็จนั้นยุทธศาสตร์หนึ่งที่ต้องดำเนินการคือจัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย

ยุทธศาสตร์ที่ 3 : จัดตั้งชมรมภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน

เหตุที่กำหนดยุทธศาสตร์เช่นนี้เพราะว่า การจัดตั้งชมรมภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน

เป็นยุทธศาสตร์หนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหา และทำให้ทุกฝ่ายเห็นความสำคัญของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ โดยมี การแต่งตั้งครูที่ปรึกษาชมรมรับสมัครสมาชิกประกอบด้วยนักเรียน ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า คณะครูและจากครูภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมทั้งดำเนินการเลือกตั้งกรรมการชมรม จัดทำระเบียบ ข้อบังคับ ขอบเขตกิจกรรมของชมรม และจัดทำแผนการดำเนินงานของชมรมดำเนินการจัดกิจกรรมของชมรมเป็นระยะ เช่น จัดงานวันอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการมอบเกียรติคุณบัตรให้กับปราชญ์ชาวบ้านดีเด่น มีการแข่งขันหรือประกวดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น นอกจากนี้ยังส่งเสริมช่วยเหลือภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยมี การให้เงินสนับสนุน มีการเยี่ยมบ้านและเผยแพร่ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นต้น ยุทธศาสตร์นี้เพื่อแก้ปัญหาด้านตัวภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งสอดคล้องกับ รุ่ง แก้วแดง (2541) ว่าแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาของชาติจะประสบผลสำเร็จนั้นยุทธศาสตร์หนึ่งที่ต้องดำเนินการคือการยกย่องและให้รางวัลครูภูมิปัญญาไทยให้ได้รับการยอมรับเทียบเท่าครูปกติที่เรียนมาตามระบบโรงเรียน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 : จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน

เหตุที่กำหนดยุทธศาสตร์เช่นนี้เพราะว่า การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนจะเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของการให้ความสำคัญในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ และบ่งบอกความสำเร็จและนำมาซึ่งความภาคภูมิใจร่วมกันของบุคคลในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ อีกทั้งเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าที่สมบูรณ์แบบของชุมชน ยุทธศาสตร์นี้เพื่อแก้ปัญหาด้านตัวภูมิปัญญาท้องถิ่นและสนับสนุนด้านการเรียนการสอน

ยุทธศาสตร์ที่ 5 : สนับสนุนส่งเสริมให้บุคลากรในโรงเรียนศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละประเภทแต่ละรายการอย่างลึกซึ้ง

เหตุที่กำหนดยุทธศาสตร์เช่นนี้เพราะว่า การสนับสนุนส่งเสริมให้บุคลากรในโรงเรียนศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละประเภทแต่ละรายการอย่างลึกซึ้งโดยให้ครูทุกคนเข้ารับ การอบรมพัฒนาด้านการเรียนการสอนในเรื่องหลักสูตรท้องถิ่นและจัดทำหลักสูตรภูมิปัญญา ท้องถิ่น ในสถานศึกษา จัดทำเอกสารอ้างอิงเผยแพร่จะทำให้การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น ยุทธศาสตร์นี้เพื่อแก้ปัญหาด้านหลักสูตร และด้านการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) คือการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษา ในระดับ โรงเรียน สิ่งหนึ่งที่ต้องดำเนินการคือเตรียมความพร้อมของบุคลากรโดยมุ่งให้ความรู้และความเข้าใจให้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องทั้งผู้บริหารและ ผู้ปฏิบัติ และสอดคล้องกับงานวิจัยของธวัช ปุณโณชก (2537) ที่ได้เสนอวิธีการคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น หนึ่งในสามข้อเสนอคือการให้ความรู้แก่ ครู อาจารย์เรื่องการใช้เอกสารท้องถิ่น สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาทั้งเอกชนและของรัฐ ควรจะต้องส่งเสริมให้ครู อาจารย์มี

ศักยภาพในการอ่านเอกสารพื้นฐานและใช้เอกสารพื้นฐานได้อย่างดี ในสาขาวิทยาการ เช่น ประวัติศาสตร์ วรรณกรรม ภาษา ศิลปะและสังคมวิทยา

ยุทธศาสตร์ที่ 6 : ส่งเสริมในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยบรรจุไว้ในหลักสูตรสถานศึกษาเป็นสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม มีการประเมินอย่างหลากหลาย กำหนดการประเมินการเรียนรู้กลุ่มสาระภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินผลการเรียน

เหตุที่กำหนดยุทธศาสตร์เช่นนี้เพราะว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ อย่างแท้จริงคือการบรรจุไว้ในหลักสูตรสถานศึกษาเป็นสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมมีการประเมินอย่างหลากหลายกำหนดการประเมินการเรียนรู้กำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้และการประเมินการผ่านจุดประสงค์การเรียนรู้กลุ่มสาระภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินผลการเรียน ซึ่งยุทธศาสตร์นี้กำหนดขึ้นเพื่อใช้แก้ปัญหาด้านการประเมินผล

ยุทธศาสตร์ที่ 7 : ใช้การบริหารจัดการโดยเน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรและชุมชนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้

เหตุที่กำหนดยุทธศาสตร์เช่นนี้เพราะว่า ความสำเร็จในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้นั้นทุกฝ่ายต้องให้ความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเพราะเมื่อทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมแล้วก็ถือว่าทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบร่วมกันในการที่จะผลักดันให้ประสบความสำเร็จ ที่ผ่านมการบริหารจัดการศึกษาของไทยขาดการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นอย่างแท้จริงซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาไม่ประสบผลสำเร็จซึ่งจากงานวิจัยของ เอกวิทย์ ฌ ถกลาง. (2531) พบว่า ที่ผ่านมการบริหารจัดการศึกษาของไทยดำเนินอยู่ภายใต้ระบบการบริหารราชการแผ่นดินจากส่วนกลางเมืองหลวงเป็นใหญ่มีอำนาจตัดสินใจสั่งการเด็ดขาดซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของการปกครองแบบรัฐชาติรวมศูนย์กลางเช่นนี้เสมอมาจวบจนปัจจุบันนี้ การจัดการศึกษาหรือการบริหารการศึกษารวมศูนย์บริหารไว้ที่ส่วนกลางจึงมีลักษณะอึดอัดไร้ประสิทธิภาพเปรียบประดุจเรือเอี่ยมจมนในแม่น้ำระบบการศึกษาของไทยซึ่งอยู่ภายใต้โครงสร้างการบริหารราชการดังที่เป็นอยู่นี้มีลักษณะการให้ความสำคัญกับส่วนกลาง โดยนักการศึกษาและนักวิชาการเป็นผู้วางแผนการจัดการศึกษาให้กับคนทั้งประเทศเรียนและแผนการศึกษาดังกล่าวว่าเป็นแผนการศึกษาที่เอาแบบอย่างจากต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นส่วนใหญ่ความรู้เนื้อหาสาระที่ให้กับผู้เรียน จึงมีลักษณะครอบงำผู้เรียนไม่สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียนในแต่ละพื้นที่ เมื่อผู้เรียนมีโอกาสได้รับการศึกษาต่อในระดับสูงเท่าใดก็ยิ่งทำให้แบบแผนวิถีชีวิตของตนแปลกแยกจากชุมชนท้องถิ่นตนทุกขณะการจัดการศึกษาจึงก่อให้เกิดการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่นมุ่งสู่วัฒนธรรมเมืองหลวงในที่สุด เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวจึงกำหนดยุทธศาสตร์นี้ขึ้นโดยหวังว่าจะสามารถแก้ปัญหาด้านการบริหารจัดการได้

ยุทธศาสตร์ที่ 8 : พัฒนาการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งในรูปแบบการจัดสาระการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะและรูปแบบการสอดแทรกหรือบูรณาการในสาระการเรียนรู้ทุกกลุ่มประสบการณ์

เหตุที่กำหนดยุทธศาสตร์เช่นนี้เพราะว่า ที่ผ่านมานำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้นั้นเป็นเพียงการนำมาสอนสอดแทรกในวิชาต่าง ๆ เท่านั้นไม่มีสาระการเรียนรู้เป็นของตนเองจึงทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จ และขาดความสอดคล้องระหว่างการจัดหลักสูตรรูปแบบต่าง ๆ และสอดคล้องระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น สภาพความเป็นอยู่ของท้องถิ่นและไม่สอดคล้องกับเวลาที่ใช้สอน จึงกำหนดยุทธศาสตร์นี้เพื่อแก้ปัญหาด้านหลักสูตรสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ซึ่งได้เสนอแผนงานเพื่อเป็นกรอบ และแนวทางในการดำเนินงานส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาคือการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนซึ่งหมายถึงการเสนอแนวทางและมาตรการที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปถ่ายทอดไว้ในหลักสูตรกลาง หรือ หลักสูตรท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างเนื้อหาสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาสากลเป็นสำคัญ เพื่อให้นักเรียนและนักศึกษาทุกระดับได้เรียนรู้คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทย ควบคู่ไปกับภูมิปัญญาสากล

ยุทธศาสตร์ที่ 9 : ส่งเสริมให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

เหตุที่กำหนดยุทธศาสตร์เช่นนี้เพราะว่า โรงเรียนควรเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนอย่างแท้จริง เป็นที่พึ่งทางภูมิปัญญาเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้า อ้างอิงได้ มีห้องสมุดของโรงเรียนที่สมบูรณ์แบบ มีสื่อและนวัตกรรมที่หลากหลายในสรรพวิชาทั้งภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาสากล ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้เสนอแนะมาตรการเพื่อให้มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาและสามารถจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นรูปธรรมซึ่งหนึ่งในจำนวนข้อเสนอแนะห้าข้อคือการจัดให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน โดยมีฝ่ายส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบและประสานงานกับเครือข่ายภูมิปัญญาไทย ยุทธศาสตร์นี้กำหนดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาด้านการเรียนการสอน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงาน

1.1 ควรนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม โดยสถาบันผลิตครู และบุคลากรทางการศึกษาควรจัดให้มีการผลิตครูวิชาเอกภูมิปัญญาไทย เพื่อให้ได้ผู้มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยนอกจากนั้นกระทรวงศึกษาธิการ ควรบรรจุวิชาภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเช่นเดียวกับการนำเอาการกำหนดรายวิชาของประเทศตะวันตกมาใช้ เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาต่างประเทศซึ่งอาจจะให้มีเนื้อหาเช่น ภาษาถิ่นและอักษรท้องถิ่นวรรณกรรมท้องถิ่น ปรัชญาพื้นบ้านไทย ศิลปะและหัตถกรรมพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้าน ท้องถิ่นของเราที่กล่าวถึงปูชนียะสถาน และบุคคลสำคัญในท้องถิ่น ประเพณีท้องถิ่น การละเล่นพื้นบ้าน เช่น หมอลำ เพลงบอกหนังตลุง มโนราห์ พิธีกรรมแบบโบราณ ฯ และสาระเรื่องการประกอบอาชีพในท้องถิ่น เป็นต้น โดยกำหนดให้เป็นสาระการเรียนรู้แกนกลางให้ทุกสถานศึกษาจัดให้มีการสอนโดยแยกเป็นสาระวิชาเฉพาะด้าน จะทำให้ภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนมากขึ้น โดยทุกสถานศึกษาต้องจัดสอนตามสัดส่วนที่กำหนดและผู้เรียนต้องผ่านการประเมินตามเกณฑ์ที่กำหนด

1.2 ควรมีการจัดตั้ง ฝ่ายส่งเสริมการวิจัยภูมิปัญญาไทย ขึ้นในสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัด หรือสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริมการวิจัย การศึกษาค้นคว้า ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้ จัดทำตำรา เอกสาร สิ่งพิมพ์ เผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น ช่วยเหลือโรงเรียนเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.3 ควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการศึกษาค้นคว้า วิจัย และจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มากขึ้น โดยให้ความสำคัญเทียบเท่ากับด้านอื่น ๆ เช่น ด้านภาษาต่างประเทศ และด้านเทคโนโลยี

1.4 สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ หรือโรงเรียน ควรพัฒนาบุคลากร โดยการอบรมเชิงปฏิบัติการในเรื่องการเขียนหลักสูตรท้องถิ่นตลอดจนวิธีการนำกระบวนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการศึกษาในโรงเรียน และควรมีการนิเทศติดตามผลการดำเนินงานในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเพื่อสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ภายในจังหวัดอุทัยธานี เพื่อใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงสำหรับสถานศึกษาของจังหวัดอุทัยธานีในการจัดทำหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป

2.2 ควรมีการวิจัยศึกษาความต้องการและความพร้อมของสถานศึกษาและชุมชน ในการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปเป็นข้อมูลการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป

2.3 ควรมีการวิจัยศึกษาเรื่องจำนวนสาระวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์ที่เหมาะสมที่จะกำหนดเป็น โปรแกรมการเรียนที่จะจัดให้ผู้เรียน ได้ศึกษาในจังหวัดอุทัยธานี

2.4 ควรมีการวิจัยศึกษาวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษาและประถมศึกษา ควบคู่กันไป

2.5 ควรมีการวิจัยศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนประถมศึกษา

2.6 ควรนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปทดลองใช้จริง แล้วติดตามประเมินผลความสำเร็จจากการนำยุทธศาสตร์ไปใช้ เพื่อนำผลที่ได้มาสร้างยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมยิ่ง ๆ ขึ้นต่อไป